

ارزیابی کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران با استانداردهای ساختار کتابخانه دیجیتالی دانشگاهی

امید یوسفیان‌زاده^۱ / سید جواد قاضی میرسعید^۳ / محمد مرادی‌جو^۴

چکیده

مقدمه: گرچه تاکنون تلاش‌ها و پژوهش‌های چندی در خصوص کتابخانه‌های دیجیتالی صورت گرفته، اما به ظاهر، مقوله ارزیابی این نوع کتابخانه‌ها چندان مورد توجه واقع نشده است. به همین جهت مطالعه حاضر با هدف تعیین وجود تشابه و افتراق کتابخانه دیجیتالی دانشگاه علوم پزشکی تهران با استانداردهای ساختار کتابخانه دیجیتالی دانشگاهی انجام شد. روش کار: مطالعه حاضر از نوع کاربردی و روش انجام آن مشاهده‌ای است. ابزار گردآوری داده‌ها، چک لیست محقق ساخته، شامل ۳۶ مولفه است که بر اساس بررسی ویژگی‌های چهار کتابخانه دیجیتالی برتر جهانی از نظر فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال در سال ۲۰۱۰، امکانات یک کتابخانه دانشگاهی و نیز بررسی مطالعات مرتبط، طراحی شد، سپس هر یک از این مولفه‌ها با امکانات کتابخانه دیجیتالی دانشگاه علوم پزشکی تهران تطبیق داده شد و وجوه تشابه و افتراق آن با مولفه‌های چک لیست مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت با استفاده از نرم افزار SPSS و آمار توصیفی (میانگین و درصد) نتایج ارائه گردید.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از این مطالعه نشان داد کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۹/۴۴ درصد (هفت مولفه) از این شاخص‌ها را تدارک دیده است.

نتیجه‌گیری: اینگونه به نظر می‌رسد به هنگام راه‌اندازی کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران، تنها به صرف قرار دادن تعدادی منبع الکترونیک در یک وبگاه، این نامگذاری به غلط صورت گرفته است. حال آنکه یک کتابخانه دیجیتال به لحاظ مفهومی علاوه بر ویژگی‌های یک کتابخانه سنتی، دارای ویژگی‌های خاص خود نیز می‌باشد که در مطالعه حاضر به برخی از آن‌ها اشاره شده و این در شرایطی است که این کتابخانه فاقد بسیاری از این شاخص‌هاست.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه دیجیتال، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ارزیابی

• وصول مقاله: ۹۳/۱۱/۰۸ • اصلاح نهایی: ۹۴/۰۴/۲۴ • پذیرش نهایی: ۹۴/۰۵/۱۴

۱. مرکز تحقیقات علوم مدیریت و اقتصاد سلامت، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت اطلاعات سلامت، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۳. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، عضو مرکز تحقیقات مدیریت اطلاعات سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران؛ نویسنده مسئول (ghazimsj@tums.ac.ir)

۴. کارشناس ارشد ارزیابی فناوری سلامت، مرکز تحقیقات سرطان، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

چادوری و همکاران اظهار می‌دارند که «اگرچه در دوره نخست توسعه کتابخانه‌های دیجیتال، مطالعات ارزیابانه‌ی محدودی مشاهده می‌شود، اما حوزه ارزیابی به ویژه طی پنج سال اخیر به طور محسوسی مورد توجه قرار گرفته است» [۴].

یک کتابخانه دیجیتالی مجموعه سازمان یافته‌ای از نظام‌ها و منابع می‌باشد که قابلیت پیوند به یکدیگر را از طریق وب دارند. هدف یک کتابخانه دیجیتال اینست که کاربران را در دریافت اطلاعات مورد نیاز از طریق منابع موجود در پایگاه‌های کتابخانه‌ای یاری کند و نیز همانند کتابخانه سنتی، وظایف مجموعه‌سازی و سازماندهی و اشاعه اطلاعات را انجام دهد. کتابخانه‌های دیجیتالی در بعضی موارد به حوزه خاصی اختصاص پیدا می‌کنند و در نهایت به شکلی منسجم و منظم کاربر را در پیدا کردن اطلاعات مورد نیاز یاری می‌رسانند. این کتابخانه‌ها موارد دیجیتال مربوط به موضوعات مرتبط به حوزه خاصی از دانش را گردآوری، سازماندهی و ارائه می‌دهند تا اینکه کاربر بتواند در کمترین زمان، بیشترین استفاده را از اطلاعات موجود ببرد [۵].

راه‌اندازی کتابخانه‌های دیجیتالی هزینه‌های زیادی دارد و بدین جهت ارزیابی خدمات آن‌ها بسیار مهم است، پس با وجود نبود تعریف و استاندارد مشخص در این زمینه باید راهی برای ارزیابی آن‌ها پیدا کرد. اگرچه استانداردهایی در زمینه کلیه محیط‌های دیجیتالی یافت می‌شود، اما این استانداردها مختص کتابخانه‌های دیجیتال نیست. در نبود استانداردهای مشخص شاید بتوان گفت بسیاری از کتابخانه‌های دیجیتال به روش آزمون و خطا در جهت طراحی و ادامه کار کتابخانه‌های خود استفاده کرده‌اند [۶].

با در نظر گرفتن این اصل که فناوری‌های مرتبط با پزشکی و نیز منابع اطلاعاتی آن روز به روز در حال گسترش می‌باشند، روسا و کتابداران کتابخانه‌های پزشکی از جمله کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی تهران تلاش کرده‌اند تا با استفاده از فناوری‌های مدرن، برخی از منابع چاپی و الکترونیکی موجود را در دسترس جامعه دانشگاه خود قرار دهند که چندی از این تلاش‌ها منجر به راه‌اندازی کتابخانه

مقدمه

حرکت به سوی جامعه اطلاعاتی و به تبع آن تاسیس شبکه‌های گسترده ارتباطی و تجهیز کتابخانه‌ها به فناوری‌های مدرن و روزآمد، همراه با تحقق پیش شرط‌های لازم، کتابخانه‌های دانشگاهی را به سمت دیجیتالی شدن سوق می‌دهد. علت این سوق گرفتن نیز دیجیتالی کردن بسیاری از امور در مجموعه فعالیت‌های بشر بوده که همچون پدیده‌ای رو به گسترش، غالب امور مرتبط با انسان را تحت الشعاع قرار داده است. بررسی‌های انجام شده، حاکی از آن است که این گرایش عمومی به سمت دیجیتالی کردن از جهات مختلف مقرون به صرفه است و زمینه را برای تسریع در انجام امور و رعایت صرفه‌های اقتصادی فراهم می‌کند. پزشکی و گرایش‌های آن یکی از زمینه‌هایی است که ارزش صرف هزینه به منظور دیجیتالی شدن را داراست، چراکه کتابخانه دیجیتالی از جهت محتوایی مشابه کتابخانه‌های سنتی می‌باشد با این تفاوت که محتوای آن رقومی و دیجیتالی است، به همین سبب این نوع کتابخانه‌ها از اهمیت بسیار بالایی برخوردارند و این قدم در راستای ماندگاری بسیار بیشتر نوع سنتی آن می‌باشد [۱]. فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال در سال ۱۹۹۸ کتابخانه دیجیتال را اینگونه تعریف می‌کند: «کتابخانه‌های دیجیتال سازمان‌هایی هستند با منابعی - شامل کارکنان متخصص - برای گزینش، ساختار بندی، ایجاد امکان دسترسی به منابع فکری، تفسیر، حفظ انسجام و تداوم گردآوری آثار دیجیتالی را فراهم می‌آورد، به گونه‌ای که این منابع برای اجتماعات مشخص یا مجموعه‌ای از جوامع به سهولت در دسترس قرار داشته باش» [۲].

در سال ۲۰۰۰ میلادی ساراسویک [۳] اظهار داشت «گرچه تاکنون تلاش‌ها و پژوهش‌های متعددی در خصوص کتابخانه‌های دیجیتال صورت گرفته است، اما به ظاهر، مقوله ارزیابی این نوع از کتابخانه‌ها چندان مورد توجه واقع نشده است». از آن به بعد حوزه ارزیابی، ماهیت جدی‌تری به خود می‌گیرد؛ به طوری که پس از گذشت نزدیک به نیم دهه،

تهران با شاخص‌های ضروری یک کتابخانه دیجیتال استاندارد طراحی شده است.

چک لیست محقق یافته بر اساس مشاهده و بررسی ویژگی‌های مشترک برترین کتابخانه‌های دیجیتال از نظر فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال از جمله جستجوی ساده و پیشرفته، اخبار دانشگاه، کتب و مجلات آنلاین، پایگاه‌های اطلاعاتی، خط مشی کتابخانه دیجیتال، پرسش‌های رایج، قوانین حق مولف، ساعات کاری کتابخانه فیزیکی، پیوند به کتابخانه‌های دیجیتال مرتبط در داخل و خارج از سازمان، فهرست الفبایی منابع، اسامی و راه‌های ارتباطی با موسسان و کارکنان، نقشه سایت، منابع چندرسانه‌ای، نرم افزارهای رایگان، آدرس محل فیزیکی کتابخانه، پیوندهای مفید، اطلاع‌رسانی جاری، سفارش دیجیتالی کردن کتاب و عضویت در کتابخانه [۷] شاخص‌های یک کتابخانه دانشگاهی و نیز بررسی مطالعات مرتبط در زمینه طراحی و ارزیابی کتابخانه‌های دیجیتال [۶] و [۸] طراحی شد. کلمبیا [۹]، پنسیلوانیا [۱۰]، تافتز [۱۱] و ییل [۱۲] بودند. کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی برتر در این چک لیست ۳۶ مولفه قرار گرفته است که هر کدام از اصلی‌ترین ویژگی‌های یک کتابخانه دیجیتال استاندارد می‌باشد. سپس هر یک از این مولفه‌ها با استفاده از روش مشاهده‌ای به صورت موردی با یکایک امکانات کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران [۱۳] تطابق داده شد و وجوه تشابه و افتراق این وبگاه با شاخص‌های ضروری یک کتابخانه دیجیتال استاندارد مشخص گردید. در نهایت با استفاده از نرم افزار SPSS و روش‌های آمار مقدماتی همچون میانگین و درصد اطلاعات مناسب در جهت تشخیص افتراق و تشابه بدست آمد.

یافته‌ها

مقایسه شاخص‌های استفاده شده در کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی استاندارد با کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی ایران در جدول یک آورده شده است.

دیجیتال فعلی شده است. در شرایطی که در بسیاری از عرصه‌های علمی و غیر علمی، بعضاً بسیاری از واژه‌ها در جایگاه اصلی خود مورد استفاده قرار نمی‌گیرند، انجام چنین پژوهشی این اهمیت را دارد که اگر سایت مذکور منطبق با استانداردهای یک کتابخانه دیجیتال طراحی شده باشد، بتوان از آن به عنوان یک الگو برای هدایت موارد مشابه استفاده شود و اگر غیر این بود فرصتی خواهد بود تا مفهوم واقعی کتابخانه دیجیتال مشخص شود که در اینصورت برای مسئولان این فرصت فراهم می‌شود تا با صرف سرمایه‌گذاری‌های لازم، آنچه را که به واقع کتابخانه دیجیتال است به همراه امکاناتش به آن‌ها معرفی گردد و از این طریق از طرح عبارات و مفاهیمی، خارج از واقعیت جلوگیری شود.

با توجه به اینکه تاکنون این سایت مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته است، لذا برای بهبود و تقویت هرچه بیشتر امکانات ارائه شده در این سایت به نظر می‌رسید، پژوهش حاضر ضروری باشد. انتظار می‌رود نتایج این پژوهش بتواند با شناسایی کمبودها، موانع و امکانات و پشتوانه‌ها بر سر راه خدمات بهتر کمک نماید.

اینکه نامگذاری کتابخانه دیجیتال برای این وبگاه درست است یا خیر، باید کارکردها و خدمات این وبگاه را با معیارهای جهانی مقایسه شود. به همین جهت با هدف شناسایی وجوه افتراق و تشابه، در این مطالعه سعی شده کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران ارزیابی شود.

روش کار

مطالعه حاضر از نوع کاربردی با روش توصیفی بوده است و جامعه آن کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران و کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی برتر جهان در سال ۲۰۱۰ می‌باشند. ابزار گردآوری داده‌ها چک لیست محقق ساخته‌ای است که جهت تعیین موارد تشابه و افتراق کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی

جدول ۱: مقایسه شاخص‌های مورد استفاده کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی استاندارد با کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران

منبع شاخص‌ها	شاخص‌های ارزیابی	دارد	ندارد	شاخص‌های ارزیابی	دارد	ندارد	
ویژگی‌های چهار کتابخانه دیجیتال برتر دانشگاهی	جستجوی ساده	*	*	پیوند به کتابخانه‌های دانشکده‌ها	*	*	
	جستجوی پیشرفته	*	*	فهرست الفبایی منابع الکترونیکی	*	*	
	اخبار دانشگاه	*	*	اسامی موسسان و کارکنان و راه‌های ارتباط با آن‌ها	*	*	
	کتاب آنلاین	*	*	نقشه سایت یا راهنمای استفاده از کتابخانه دیجیتال	*	*	
	مجلات آنلاین	*	*	منابع چند رسانه‌ای	*	*	
	پایگاه‌های اطلاعاتی	*	*	نرم افزارهای رایگان	*	*	
	خطی مشی کتابخانه دیجیتال	*	*	آدرس محل فیزیکی کتابخانه	*	*	
	پرسش‌های رایج	*	*	پیوندهای مفید	*	*	
	قوانین حق مولف	*	*	اطلاع‌رسانی جاری	*	*	
	ساعات کاری کتابخانه فیزیکی	*	*	سفارش دیجیتالی کردن کتاب توسط کاربران	*	*	
امور انجامی در یک کتابخانه دانشگاهی (فیزیکی)	پیوند به سایر کتابخانه‌های دیجیتال مرتبط در خارج از سازمان	*	*	عضویت در کتابخانه	*	*	
	مرجع	*	*	پرورش از کتابدار	*	*	
	امانت	*	*	رزرو آنلاین	*	*	
	خدمات فنی	نمایه سازی	*	*	فهرست‌نویسی	*	*
		وضعیت سفارش مجلات	*	*	وضعیت سفارش کتب	*	*
بررسی مطالعات مرتبط	تهیه گزارشات آماری-توصیفی	*	*	چکیده نویسی	*	*	
	مجموعه سازی	*	*	رده بندی	*	*	
	فرهنگ لغت تخصصی آنلاین	*	*	استاندارد و استاندارد سازی برای آینده	*	*	
				آرشیو	*	*	

اخبار دانشگاه، مجلات آنلاین و پایگاه‌های اطلاعاتی در زمره شاخص‌هایی بودند که در کلیه کتابخانه‌های دیجیتالی جامعه پژوهش مطالعه حاضر به آن‌ها پرداخته شده بود. منظور از اخبار دانشگاه در معرض دید قرار دادن خبرهایی مربوط به برنامه‌های آتی دانشگاه برای تقویت کتابخانه دیجیتال می‌باشد و به طور کلی هر آنچه کاربر را از امکانات آینده کتابخانه آگاه می‌سازد، می‌باشد. کاربر کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران علاوه بر اینکه مجلات مرتبط با دانشگاه را به

جستجوی ساده و جستجوی پیشرفته از معمول‌ترین و در عین حال اساسی‌ترین شاخص‌هایی بود که در کلیه کتابخانه‌های دیجیتال به عنوان یک مرکز اطلاع‌رسانی وجود داشت و برای کمک به کاربر در جهت یافتن هر چه سریعتر منابع مورد نظر در ابتدای صفحه وب تعبیه شده بود و کلیه کتابخانه‌های دیجیتال برتر بلا استثنا از آن برخوردار بودند. این در حالیست که کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران شاخص‌های مزبور را نداشت.

که این کتابخانه برای مدتی محدود مجوز دسترسی به آن‌ها را دارد به این شاخص توجه ویژه‌ای داشتند.

هرچند که منابع چند رسانه‌ای و نرم افزارهای رایگان به شدت به یکدیگر وابسته‌اند اما دو شاخص جدا به شمار می‌روند، بدین صورت که در کلیه کتابخانه‌های دیجیتال برتر برای اینکه کاربر بتواند از کلیه منابع چندرسانه‌ای در قالب‌های مختلف استفاده کند نرم افزارهایی همچون فلش پلیر (Flash player) و اداب ریدر (Adobe reader) به صورت رایگان قابلیت دریافت داشتند. اما کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران علی‌رغم اینکه در پایگاه‌های اطلاعاتی تحت اختیارش منابع چندرسانه‌ای با قالب‌های مختلف موجود می‌باشد، هیچگونه نرم افزاری در این خصوص برای کاربر پیش‌بینی نکرده است.

اطلاع‌رسانی جاری و امکان رزرو آنلاین کاربران را قادر می‌ساخت تا بدون اتلاف وقت در زمان مناسب به محل کتابخانه مراجعه کنند و با اطمینان کامل از وجود منبع مورد نظر در کتابخانه، آن را دریافت کنند و به امانت ببرند. این در حالی است که کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران از این امکان بی‌بهره می‌باشد.

دیکشنری تخصصی و چکیده‌نویسی برای منابع از جمله شاخص‌هایی بود که هیچکدام از کتابخانه‌های دیجیتال از آن برخوردار نبودند.

استاندارد و استانداردسازی جهت برقراری ارتباط میان مجموعه‌های مختلف، امکان تورق و جستجوی یکپارچه میان کل مجموعه کتابخانه و نیز ارتباط با سایر کتابخانه‌های دیجیتال خارج از مجموعه برای انتقال اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال برتر دانشگاهی به طور ویژه مورد توجه قرار گرفته بود، چراکه آن‌ها با هدف گسترش خدمات خود، باید بر طبق استاندارد از جمله استاندارد مودز (MODS) (Metadata Object Description Schema) و زد ۳۹/۵۰ (Z39.50) عمل کنند تا در ایجاد ارتباط با مجموعه‌های داخل و خارج دچار مشکل نشوند.

صورت الکترونیکی در دسترس دارد می‌تواند مجلات انگلیسی زبان نیز از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی موجود استفاده کند.

کلیه کتابخانه‌های دیجیتال برتر دانشگاهی در همان صفحه اصلی اقدام به تعبیه پیوندهای مربوط به خط مشی کتابخانه دیجیتال، پرسش‌های رایج و قوانین مربوط به استفاده از منابع الکترونیکی کرده‌اند، اما کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران از این حیث بی‌بهره بود. با این وجود به نظر می‌رسد شاخص‌های خط مشی کتابخانه دیجیتال و پرسش‌های رایج به ترتیب برای آگاه‌سازی کاربر در جهت سیاست و خط مشی حال حاضر و آینده کتابخانه و نیز کمک به کاربر در جهت دریافت سریع پاسخ پرسش‌های خود از اهمیت بالایی برخوردار است.

کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران در ساعات کاری کتابخانه فیزیکی اطلاعات لازم را ارائه کرده بودند. در این راستا در پیوند مربوط به «ارتباط با ما» ساعات کاری کارکنان از ۷:۴۵ الی ۱۵:۳۰ (از شنبه تا چهارشنبه) اعلام شده بود.

امکان پیوند به سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در حوزه پزشکی از جمله شاخص‌هایی است که می‌تواند به شدت بر محبوبیت کتابخانه دیجیتال بیفزاید. این در حالی است که کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران حتی در جهت پیوند به کتابخانه‌های دانشکده‌ای زیرمجموعه دانشگاه نیز اقدامی صورت نداده بود. در صورتی که این امکانات می‌توانست از سردرگمی کاربر بکاهد و وی را در جهت دسترسی هرچه سریعتر به منابع مورد نظر خود یاری نماید.

فهرست الفبایی منابع موجود در کتابخانه دیجیتال در زمره شاخص‌هایی است که علاوه بر کاربر پسندتر کردن کتابخانه، موجب صرفه‌جویی در وقت کاربر شود و کاربر از طریق آن می‌تواند از عناوین منابع موجود مطلع شود و با کلیک بر روی پیوند موجود، منبع مورد نظر خود را مطالعه کند. اما علی‌رغم سادگی این شاخص، کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران این امکان را نداشت. هرچند که پایگاه‌های اطلاعاتی

بپردازند و بر مبنای امکانات آن، به طراحی و توسعه کتابخانه دیجیتال تحت نظر خود بپردازند.

یافته‌های این مطالعه نشان داد کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران کمتر از ۲۰ درصد از شاخص‌های یک کتابخانه دیجیتال استاندارد دانشگاهی را داراست. منصفانه باید گفت که متأسفانه نه تنها کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی تهران بلکه بسیاری از سازمان‌ها اقدام به نامگذاری کتابخانه‌های خود با عنوان کتابخانه دیجیتال کرده‌اند که این نشان از عدم آگاهی مسئولان از امکانات یک کتابخانه دیجیتال استاندارد است. به نظر می‌رسد آن‌ها بر این باورند که هر وبگاهی که شامل تعدادی منبع الکترونیک در خود باشد، کتابخانه دیجیتال نام می‌گیرد، در حالی که یافته‌های این مطالعه نشان داد که برای طراحی یک کتابخانه دیجیتال باید تلاش‌های بیشتری بر اساس شاخص‌های حاضر جهانی صورت گیرد. وضعیت کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران نشان می‌دهد مسئولین این کتابخانه توجه چندانی به وقت‌کاربر نداشته‌اند، شاهد این مدعی نیز عدم تدارک امکاناتی همچون جستجوی ساده و پیشرفته، فهرست‌الفبایی منابع و پرسش‌های رایج است که هر کدام سهم به‌سزایی در صرفه‌جویی در وقت‌کاربر به‌منظور دسترسی به پاسخ‌سوال‌ت خود دارد. و این نشان می‌دهد کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران به امکانات پایگاه‌های اطلاعاتی تحت‌اجاره خود متکی است که در حال حاضر وجود دارد و شاید در سال آینده و یا حتی آینده‌ای نه‌چندان دور با کارشکنی پایگاه مربوطه به امکانات آن دسترسی نداشته باشد. لذا مسئولین مربوطه باید در این جهت اقدامات لازم را انجام دهند.

«مجاب» اولویت مجموعه‌سازی انواع منابع اطلاعاتی در کتابخانه دیجیتال را مربوط به منابع پژوهشی تولید شده توسط دانشگاه می‌داند و اظهار می‌دارد اکثریت جامعه مخاطب نسبت به دیجیتال‌سازی مجموعه‌های خاص و منابع منحصر به فرد و هم‌زیستی منابع فیزیکی و دیجیتال نظر موافق دارند و با تخصیص ۸۰ درصد بودجه به منابع دیجیتال و ۲۰ درصد به

از جمله امکانات بسیار محبوب، سفارش دیجیتالی کردن کتب مدنظر کاربران توسط آن‌ها می‌باشد که کاری بدیع به حساب می‌آید. در این موارد کاربران با معرفی کتاب مورد نظر خود از جمله عنوان، نویسنده، سال انتشار و ناشر امیدوارند تا کتابخانه هرچه سریعتر درخواست آن‌ها را انجام دهد.

برای اینکه کاربران کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران امکان استفاده خارج سازمانی از منابع الکترونیک را داشته باشند می‌توانند با ارسال برخی مدارک به صورت الکترونیکی و وارد ساختن اطلاعات شخصی خود در صفحه مربوطه، پس از چند روز ایمیلی مشتمل بر نام کاربری و رمز عبور دریافت کنند که به آن‌ها امکان استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و مجلات الکترونیک را در خارج از محیط دانشگاه می‌دهد.

پس از پایان بررسی کتابخانه‌های برتر دیجیتال دانشگاهی مدنظر فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال در سال ۲۰۱۰ و نیز کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از آمار توصیفی همچون میانگین و درصد مشخص گردید کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران کمتر از ۲۰ درصد این شاخص‌ها را در خود تدارک دیده است.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی سازمان‌های متولی امر استانداردسازی و نیز فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال نشان داد استاندارد مشخص و خاصی برای کتابخانه‌های دیجیتال وجود ندارد. هرچند که استانداردهایی در باب محیط دیجیتال موجود بودند که تنها بخشی از امکانات کتابخانه‌های دیجیتال را تحت پوشش قرار می‌دادند. اما این بدین معنا نیست که هر وبگاهی با تعدادی منابع الکترونیک را بتوان کتابخانه دیجیتال نامید چرا که سازمان‌های مرتبط در زمینه کتابخانه دیجیتال از جمله فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال هر ساله اقدام به معرفی برترین کتابخانه‌های دیجیتال جهان می‌نمایند که بر این اساس، سایر کتابخانه‌ها می‌توانند به تشخیص یک کتابخانه دیجیتال مناسب

منابع فیزیکی موافق هستند [۱۴]. در مطالعه حاضر نیز محقق بر دیجیتال سازی منابع فیزیکی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی تهران تاکید دارد. «فتحیان» بیان می‌دارد ایجاد قابلیت‌های گوناگون در معماری کتابخانه‌های دیجیتال به ویژه قابلیت استدلال، امکان تبادل اطلاعات میان کتابخانه‌های دیجیتال و سایر سامانه‌های اطلاعاتی، ارتقای سیستم پرسش و پاسخ و امکان مرور و جستجوی ساده و سریع مدارک، برخی از کاربردهای هستی‌شناسی در کتابخانه‌های دیجیتال هستند، لذا برای اینکه یک وبگاه قابلیت‌های یک کتابخانه دیجیتال استاندارد را داشته باشد، لازم است کاربردهای هستی‌شناسی در آن تدارک دیده شود [۸]. در مطالعه حاضر نیز توجه ویژه‌ای نسبت به شاخص‌هایی همچون سیستم پرسش و پاسخ، جستجوهای ساده و پیشرفته و فهرست‌الفبایی منابع موجود به عمل آمد چرا که این شاخص‌ها تاثیر به‌سزایی در صرفه‌جویی وقت کاربر برای دسترسی به پاسخ‌سوال‌ها دارد. فتحیان نیز این شاخص‌ها را از جمله کاربردهای هستی‌شناسی در کتابخانه دیجیتال می‌داند. «راوندی» چهارده شاخص اصلی در طراحی کتابخانه‌های دیجیتالی را پیشنهاد می‌دهد که عبارتند از «منابع تمام متن، کاربران ویژه، دسترسی مطمئن و پایدار، قالب منابع، جستجو و بازیابی، مجموعه‌سازی، نیروی انسانی متخصص، توسعه زیرساخت‌ها و تجهیزات، سازماندهی، قابلیت همکاری با دیگر کتابخانه‌ها، خدمات، منابع چاپی در کنار منابع دیجیتالی، استاندارد و استانداردسازی و رعایت مالکیت معنوی» [۶]. این در حالی است که «نمازی» با دیدگاهی کلی و فنی و نه از جنبه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۸ شاخص را ارائه داده است از جمله «انتخاب منابع، قالب منابع، انتخاب جامعه کاربران، گسترش مجموعه، قابلیت همکاری با دیگر کتابخانه‌ها، توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها، استاندارد و استانداردسازی، دسترسی مطمئن و پایدار» [۱۵]. با بررسی کتابخانه‌های دیجیتال برتر مشخص شد کلیه شاخص‌های اصلی مدنظر «راوندی» و «نمازی» در طراحی کتابخانه‌های مزبور مورد توجه قرار گرفته است که پژوهشگر این شاخص‌ها را به مولفه‌های چک لیست

اضافه کرد و سپس به مطابقت آن با شاخص‌های به کار رفته در کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران پرداخت. «کانکالوز» (Conclaves) با بررسی تفاوت‌های کتابخانه دیجیتال و کتابخانه سنتی بیان می‌دارد که افزودن محمول‌های دیجیتالی به مجموعه سنتی به سادگی افزودن منابع جدید (مانند نوارهای صوتی و تصویری) به کتابخانه سنتی نخواهد بود. اطلاعات دیجیتالی ماهیتی منحصر به فرد دارند که با توجه به در نظر گرفتن همه شرایط موجود سازمان و کتابخانه خود باید نسبت به آن تصمیم‌گیری شود [۱]. در مطالعه حاضر نیز مشخص گردید به صرف قرار دادن چند منبع الکترونیکی در یک وبگاه نمی‌توان آن را کتابخانه دیجیتال نامید در این حالت مسئولین امر باید در زمینه‌های مرتبط مطالعات بیشتری انجام دهند و نسبت به طراحی یک کتابخانه دیجیتال کارآمد اقدام کنند. در دیگر پژوهش‌ها همچون پژوهش «ژی» به بررسی یک جنبه از یک کتابخانه دیجیتال پرداخته شده است. وی اهمیت گزینه «Help» در یک کتابخانه دیجیتال را مورد توجه قرار داده و بیان می‌دارد ویژگی «Help» برای ایجاد یک محیط تعاملی مناسب اصلی‌ترین موجودیت به شمار می‌رود [۱۶]. در پژوهش «نبوی» و «اسمیت» به بررسی «قابلیت جستجو» در یک کتابخانه دیجیتال پرداخته شده است. به عنوان نمونه در پژوهش «نبوی» به ارزیابی قابلیت‌های جستجو در چند کتابخانه دیجیتال داخلی و خارجی پرداخته شده است [۱۷]، یا پژوهش «اسمیت» به بررسی ویژگی‌های جستجو در یازده کتابخانه دیجیتالی پرداخته است [۱۸]. در پژوهش حاضر نیز با بررسی مشاهده‌ای ویژگی‌های کتابخانه‌های دیجیتال برتر، فعالیت‌های معمول در یک کتابخانه دانشگاهی و مطالعه پژوهش‌های مرتبط، چک لیستی جهت مقایسه با کلیه ویژگی‌های کتابخانه دیجیتال دانشگاه علوم پزشکی تهران تهیه شده و ویژگی‌های مربوطه مورد تحلیل قرار گرفت. با این شرایط بررسی پژوهش‌های مختلف داخل و خارج نشان می‌دهد که اکثر مطالعات در باب ایجاد سیاهه و ارسی برای طراحی و ارزیابی تلاش کرده‌اند و مطالعه‌ای یافت نشد که به طور مستقیم با رویکرد پژوهش حاضر باشد. اما می‌توان با

References

1. Conclaves M., Moreria B, Fox E, Watson L. What is a good digital library? A quality model for digital library. *Information processing and management* 2007; 43: 1416-1437.
2. Digital library federation. A working definition of digital library [Internet]. Washington: Digital library federation; 2004 [last updated 2011 Jan 11; cited 2013 may 14th]. Available from: URL: <http://www.diglib.org/about/dldefinition.htm>.page
3. Saracevic T. Digital library evaluation: toward an evolution of concepts. *Library trends* 2000; 49: 350-369.
4. Chowdhury S, Landoni, M, Gibb. F. Usability and impact of digital libraries: a review. *Online Information review* 2006; 30(6): 656-680.
5. Mehraban S. [Designing a digital library of national network of nanotechnology]. *Epistemology* 2008; 1(3): 101-115. [Persian]
6. Ravandi S, Haji Zeinolabedini M. [Parameters in designing and evaluating digital libraries]. *Journal of Health administration* 2009; 12(38):37-48. [Persian]
7. Ranking the World's Best Digital Libraries. 2010 Available at: http://learningpath.org/articles/Ranking_the_Worlds_Best_Digital_Libraries.html Accessed Jul 21, 2012.
8. Fathian A. [New perspective on designing of digital libraries: using ontology in designing semantic digital libraries]. *Library and*

توجه به نتایج بدست آمده از یافته‌های مطالعه حاضر و نیز سایر مطالعات در طراحی و سپس ارزیابی کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی استفاده و کتابخانه‌های دیجیتالی مناسب و استاندارد را طراحی کرد. در این راستا پیشنهاد می‌شود با توجه به کثرت کتابخانه‌های دیجیتال در ایران، نسبت به مقایسه کتابخانه‌های مزبور با ویژگی‌های کتابخانه‌های دیجیتال برتر جهانی اقدام شود تا از این طریق مسئولین امر نسبت به ویژگی‌های یک کتابخانه دیجیتال کارآمد آگاه شوند.

تشکر و قدردانی

این مقاله بخشی از طرح تحقیقاتی تحت عنوان «بررسی وجوه افتراق سایت فعلی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی تهران با ساختار یک کتابخانه دیجیتال استاندارد» مصوب دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال ۱۳۹۱ به کد ۱۷۴۴۲-۱۵۷-۰۱-۹۱ می‌باشد که با حمایت دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران اجرا شده است.

- Information Science 2012; 15(4): 119-128. [Persian]
9. Columbia University: Digital Library. 2012. Available at: URL: <http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections> Accessed Jul 2012.
10. University of Pennsylvania, Online Books. 2012. Available at: URL:<http://www.digital.library.upenn.edu/books>. Accessed Jul 2012.
11. Tufts University: Digital collection of classics and humanities resources. 2012. Available at: URL:<http://www.perseus.tufts.edu>. Accessed Jul 2012.
12. Yale University: Digital collection. 2012. Available at: URL:<http://www.library.yale.edu/libraries/digcoll.html>. Accessed Jul 2012.
13. Tehran University of Medical Science: TUMS Digital Library. 2013. Available at: URL:<http://diglib.tums.ac.ir>. Accessed Jan 2013.
14. Mojab M. Hayati Z. [Acquisition priorities in a digital library from the perspectives of faculty and post-graduate students of Shiraz University]. Library and Information Science 2013; 16(3): 199-217. [Persian]
15. Namazi A. Determining of basic parameters in designing of digital libraries in Iran. [M.A. Thesis]. Tehran: Tarbiat Moddares University; 2003. [Persian]
16. Xie H. Help features in digital libraries: types, formats, presentation styles and problems. Online Information Review 2007; 31(6): 861-880.
17. Nabavi F. [Evaluation of search capabilities in digital libraries]. Journal of Information Sciences & Technology 2006; 121(3): 73-107. [Persian]
18. Smith AG. Search features of digital libraries. Information research [serial online] 2000 Feb [cited 2013 dec 21]; 5(3): [16 screens] Available at: URL: <http://informationr.net/ir/5-3/paper73.html>

Evaluation of Digital Library of Tehran University of Medical Sciences using Structural Standards of Academic Digital Libraries

Yousefianzadeh O^{1,2}/ Ghazi mirsaeed J³/ Moradi-Joo M⁴

Abstract

Introduction: Spite of many studies conducted on digital libraries, there are a few studies on the evaluation of this type of library. The present study was an attempt to determine similarities and differences between Tehran University of Medical Sciences Digital Library against the Structural Standards of an academic digital library.

Methods: This was an observational study in which the data was collected by a check list developed by the researcher. The check list was constructed by evaluating the best digital libraries in 2010 from Digital Library Federation point of view, facilities in an academic libraries and a literature review. Then, TUMS Digital Library was compared with all components in the check list to determine the similarities and differences. Finally, descriptive statistics (average and percentage) were presented using SPSS software.

Results: The study showed that TUMS Digital Library just met 22.3 percent (8 components) of the standards including university news, electronic journal, staff name, Email, telephone number, databases, physical library work time, address and membership in the library.

Conclusion: It seems that the reason for calling this library a Digital Library is just based on possessing several electronic resources and TUMS digital library does not conform with a standard digital library. However, besides having features of a traditional library, a digital library should have special characteristics which will be discussed in this study.

Keywords: Central Library, Digital Library, Digital Library Federation, Evaluation, Tehran University of Medical Science

• Received: 28/Jan/2015 • Modified: 15/July/2015 • Accepted: 5/Aug/2015

1. Health Management and Economics Research Center, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. PhD Student of Health Information Management, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Assistant Professor of Medical Library and Information Sciences Department, School of Allied Medicine, Member of Health Information Management Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran; Corresponding Author (ghazimsj@tums.ac.ir)
4. MSc Health Technology Assessment, Cancer Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

